

3. Методологические рекомендации о производстве по делам о нарушении таможенных правил: Утв. Приказом ГТСУ от 30 дек. 2004 г.
4. Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 28. — С. 232.
5. Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Науч.-практ. коммент. / Под общ. ред. В. Т. Малайченко, Ю. П. Алешица. — Х.: Одиссей, 2003. — Ст. 75.
6. Наукowo-практичний коментар Господарського процесуального кодексу України / За ред. О. І. Харитопової. — К.: Істипа, 2006.
7. Кодекс адміністративного судочинства України: Наук.-практ. коммент. / За ред. С. В. Ківалова, О. І. Харитопової та ін. — Х.: Одиссей, 2005.

УДК 347.965:341.645.5

Н. Ф. Узун

ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Україна зараз перебуває у процесі демократизації політичної та економічної системи, прагнення до реалізації конституційних положень щодо проголошення України правовою і соціальною державою. Це зумовлює необхідність проведення в державі реформування та удосконалення судової системи та адвокатури як найважливішого правового інституту будь-якої держави, що стоїть на захисті основних прав людини.

Проблема захисту прав людини в сучасному праві вийшла за національні рамки, набула універсального характеру, а пріоритет прав людини в системі соціальних цінностей закріплений в багатьох універсальних та європейських правових документах.

Історія міжнародного захисту прав людини в судовому порядку пов'язана з прийняттям у 1950 р. Радою Європи Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (термін «основоположних» запроваджений відповідно до перекладу від 13.05.04 р.).

Конституцією України вперше на рівні Основного Закону нашої держави встановлені міжнародні гарантії дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина. Стаття 55 проголошує: «Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [1].

Реалізація даної конституційної норми стала реальною тільки зі вступом України до складу Ради Європи, підписанням Конвенції та її ратифікацією 17 липня 1997 р. З цього часу громадяни України отримали доступ до Європейського суду.

Але зазначена ст. 55 Конституції України для громадян нашої країни не мала свого практичного втілення одразу. На нашу думку, це було пов'язано з необізнаністю більшості громадян з діяльністю Європейського суду та сприйняттям його взагалі як недосяжну інстанцію.

Захист прав людини в Європейському суді з прав людини є новим явищем в українській адвокатській практиці. Але у даний час усе більша кількість громадян України, Росії, а також інших країн СНД звертаються за захистом своїх прав і свобод у міжнародні інстанції, найбільш ефективною з яких виступає Європейський суд з прав людини. У зв'язку з цим, набуває усе більшої актуальності вивчення теорії і практики застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також питань, пов'язаних з участю українських адвокатів у Європейському суді.

Серед учених, що займалися вивченням теоретичних і практичних питань, пов'язаних з участю адвоката в Європейському суді, можна виділити кандидата юридичних наук, адвоката С. Гончаренка, О. Жуковську, російських — Н. Сонькіна, що є автором практичного посібника «Адвокат в Европейском суде по правам человека» і першим адвокатом Росії, що взяв участь у Європейському суді з прав людини, а також кандидата юридичних наук В. Буробіна, Н. Капінуса, М. Смоленського та ін. Однак у цілому ступінь вивченості питань, присвячених діяльності адвоката в міжнародних судових інстанціях, у сучасній українській юридичній літературі досліджена недостатньо повно і вимагає більшого вивчення теоретичних і практичних матеріалів і вироблення на їхній основі методичних посібників, рекомендацій для адвокатів, а також удосконалювання законодавства в цій сфері.

Ціллю даного дослідження є вивчення порядку звернення громадян України до Європейського суду з прав людини, участь у такій діяльності адвокатів України та використання матеріалу, який може бути корисним адвокатам при підготовці до участі в Європейському суді з визначенням проблемних питань та шляхів їх вирішення.

Компетенція Європейського суду з прав людини закріплена розд. II–IV Конвенції (ст. ст. 19–56) [2] та протоколами до неї.

Суд, відповідно до положень Конвенції, має таку юрисдикцію:

- приймає від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб заяви про порушення однією з Високих Договірних Сторін (держав — членів Ради Європи) її прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї;
- розглядає спори між державами — членами Ради Європи з приводу порушень положень Конвенції.

Під юрисдикцію суду підпадають усі питання, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, протоколів до неї. При цьому поняття юрисдикції не обмежується територією даної держави: у будь-якому випадку кожна держава несе відповідальність за порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією, як у межах, так і за межами своєї території. Конвенція містить перелік прав і свобод, що охоплюють основні політичні та цивільні права і свободи людини.

Основною формою діяльності адвоката в Європейському суді з прав людини є представництво інтересів Заявника на всіх стадіях підготовки і розгляду справи. Особливе правило існує щодо представництва інтересів держав — учасниць Конвенції. Представляти інтереси держави можуть тільки спеціально уповноважені особи, які можуть мати помічників — адвокатів і радників [3, 10–17].

Правило 36 Регламенту Європейського суду з прав людини надає адвокату-представнику право первісного подання скарги від імені заявника. Після повідомлення держави-відповідача про надходження скарги Голова Палати може зробити розпорядження про представництво заявника. У виняткових випадках Голова Палати, якщо він вважає, що призначений адвокат не відповідає вимогам Європейського суду, може на будь-якій стадії розгляду справи розпорядитися про те, що такий адвокат більше не може представляти інтереси заявника і рекомендувати йому знайти іншого адвоката [4].

Європейський суд з прав людини висуває певні вимоги до адвоката, який здійснює представництво в міжнародному суді. Представництво заявника може здійснюватися або професійним адвокатом, допущеним до адвокатської діяльності і постійно проживаючим на території однієї з держав, або іншою особою, затвердженою Головою Палати суду. Варто звернути увагу на те, що не обов'язково, щоб цей адвокат був адвокатом тієї держави, в якій проживає заявник.

Адвокат, що представляє в Європейському суді справу заявника повинен в достатньому ступені володіти однією з офіційних мов Європейського суду — англійською або французькою. Це необхідна умова для ведення справи. Однак з дозволу Голови Палати може бути використана й інша мова.

Після відправлення скарги в суд адвокат-представник повинен за вимогою суду чи за своїм розсудом подавати письмові пояснення, документи, інші додаткові докази по справі з дотриманням термінів їхнього надання і розпоряджень Європейського суду [4].

Рішення Європейського суду з прав людини зводиться до відповіді на одне запитання: чи мало місце у конкретному випадку порушення положень Конвенції [5].

Адвокату необхідно дотримуватися основних моральних принципів адвокатської діяльності, що закріплені у Генеральних принципах етики адвокатів, схвалених правлінням Міжнародної асоціації юристів у 1995 р. Ці принципи встановлюють загальноприйняті професійні стандарти поведження і діяльності адвоката в будь-якій країні світу. Серед них можна відзначити такі:

а) сумлінність і обов'язковість. Відповідно до п. 3 Генеральних принципів етики адвокатів «адвокати повинні поважати будь-яке зобов'язання, дане при виконанні професійних обов'язків доти, доки це зобов'язання не буде виконане або скасоване»;

б) порядність у відносинах з довірителем, що передбачена п. 9 Генеральних принципів: «Адвокати повинні висловлювати своїм клієнтам безсторонню думку про ймовірний результат їхньої справи і не створювати умов для непотрібної роботи, оплачуваної клієнтом»;

в) професіоналізм: «Адвокати повинні докладати всіх сил для виконання своєї роботи компетентно і без затримки і не повинні приймати доручення, якщо вони не впевнені в його кваліфікованому виконанні» (п. 10 Генеральних принципів);

г) конфіденційність і почуття відповідальності. Згідно з п. 5 Генеральних

принципів, «адвокати повинні завжди дотримуватися конфіденційності у відношенні до колишніх і дійсних клієнтів за виключеннями, передбаченими законодавством» та ін. [6].

Викладені вище вимоги до адвоката частково знайшли своє відображення й у законодавстві України, зокрема в Правилах адвокатської етики, затверджених Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури, та в Законі України «Про адвокатуру».

Виконуючи своє професійне покликання, адвокат повинен відстоювати справжні (а не надумані) права заявника, та не будь-які його інтереси, а тільки законні, тобто ті, які передбачені Конвенцією та європейськими стандартами з прав людини. Адвокат не має права в інтересах клієнта використовувати чи надавати суду підроблені документи, фальсифіковані докази, впливати на свідків чи експертів, щоб вони давали неправдиві свідчення і т. п. З моменту, коли адвокат заявлений як представник заявника в Європейському суді, усе листування і контакти із судом здійснюються тільки ним, і всі його дії породжують права, обов'язки та відповідальність для заявника, а також особисто для нього самого. На адвоката покладається обов'язок використання всіх засобів представництва в Європейському суді, обґрунтування висунутих в інтересах заявника тез, що підтверджують порушення прав заявника.

Важливими критеріями діяльності адвоката є професіоналізм, законність, моральна бездоганність, порядність, любов до людини. Адвокат завжди повинен збагачувати свої знання, вдосконалювати свій досвід.

Як правило, адвокати спеціалізуються на якійсь одній чи близьких галузях судочинства. Але знання адвокатської діяльності в Європейському суді з прав людини дозволяє досягти міжнародного рівня у своїй професії та на найвищому рівні забезпечити захист прав людини.

Щодо участі українських адвокатів у Європейському суді з прав людини, то не кожен адвокат відразу зміг би представляти інтереси у Європейському суді. Це пов'язано з низкою обставин, серед яких слід зазначити такі. По-перше, високі вимоги, що ставляться до адвоката, по-друге, необхідність досконалого вивчення багатьох міжнародних актів, по-третє, недостатні знання й кваліфікаційний рівень адвоката.

Наша держава, яка виступає гарантом захисту прав і свобод людини і громадянина і забезпечення конституційних прав, серед яких важливим є право на правову допомогу, має також забезпечити і організацію діяльності адвокатури України на відповідному рівні.

На цьому шляху діяльність адвоката повинна бути детально врегульована на законодавчому рівні, а законодавство відповідати європейським стандартам. Звичайно дуже важливим кроком є прийняття 23 лютого 2006 р. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який регламентує порядок офіційного опублікування стислого змісту рішень Європейського суду, порядок виконання рішень Європейського суду з прав людини на території України, відшкодування шкоди заявнику та інші важливі питання. Зазначений закон визначає обов'язок судів застосовува-

ти при розгляді справ застосовувати Конвенцію про захист прав людини й основних свобод і практику Європейського суду як джерело права [7].

Ефективним також було б створення об'єднання адвокатів, які спеціалізуються на предствництві у Європейському суді з прав людини. У рамках діяльності такого об'єднання, крім надання правової допомоги населенню, проводилась би і підготовка адвокатів до участі у Європейському суді, вивчення практики Європейського суду, що звичайно підвищило би рівень захисту прав і свобод людини і громадянина.

Держава не може нести відповідальність за будь-які недоліки у роботі призначеного захисника, однак держава зобов'язана вжити заходів, аби особа могла ефективно скористатися своїм правом на захист [8, 31–41].

Підводячи підсумок, хочеться зазначити, що у статті розкриті загальні та деякі процедурні питання діяльності Європейського суду з прав людини та вимоги, що ставляться до адвоката — представника заявника в Європейському суді. Для цього була використана інформація з основних міжнародних актів та роботи окремих учених, що займалися вивченням даної теми. І хоча у юридичній літературі існують розбіжності у поглядах щодо значення і діяльності адвокатури, безспірним залишається одне — адвокатура, і адвокат зокрема, повинна суворо стояти на сторожі закону і захищати його від будь-яких посягань, як з боку окремих громадян, так і з боку держави.

Література

1. Конституція України: Прийнята 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод: Прийнята 4 листоп. 1950 р. Переклад в ред. від 13.05.04 р. // www.rada.gov.ua.
3. Капинус Н. И. Участие адвоката в подготовке и рассмотрении дел Европейским судом по правам человека // Адвокатская практика. — 2005. — № 5.
4. Регламент Європейського суду з прав людини: Прийнятий 4 листоп. 1998 р. (в ред. від 01.11.2003 р.) // www.echr.coe.int.
5. Соськин Н. Б. Адвокат в Европейском суде по правам человека: Информ.-метод. материалы и коммент. — М.: Юрлитинформ, 2004.
6. Смоленский М. Б. Адвокатская деятельность в России. — М.: ИКЦ «МарТ», 2004.
7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лют. 2006 р. // Офіційний вісник України. — 2006. — № 12. — Ст. 792.
8. Гончаренко С. Професійні права адвоката і гарантії адвокатської діяльності у контексті прецедентного права Європейського суду з прав людини // Адвокат. — 2005. — № 7.